

MÉLYVÁR – BUDAPEST – GAGARIN

Bartis Attila: A vége

■ Szabad András: az álmok és a megtörténtek följegyzője. Foglalkozása szerint: fotográfus.

Mélyvár: a gyermekkor, az első (még erdélyi, romániai) traumák színhelye.

Budapest: a felnőtté válás, a keserű, időnként szép kalandok, a magány és a keresés városa.

Gagarin: Történelmi háttér, furcsán személyes emlék. „A legfontosabb feladata az önmegfigyelés volt. Figyelni és lejegyezni, hogy mi történik vele. Ez egyébként még földi körülmények közt sem annyira könnyű feladat, mint előre hisszük.”

Szabad András (2.): a felmenők, mindenekelőtt az Apa neve. Volt tanár, 1956-os elítélt, beszervezett, raktáros, könyvtáros. És legifjabb Szabad András társa egy budapesti panelház harmadik emeleti lakásában, amíg a rák el nem viszi.

Ebben a keretben bontakozik ki egy kiváló lélektani regény, az ifjabb Szabad András belső története, amely összefonódik a 20. század történéseivel, a második világháború (holokauszt), az ötvenes évek, 1956, a Kádár-korszak, sőt a Kádár halála, az 1989 utáni magyar világgal. Viszonylag kevés tér jut az erdélyi emlékeknek, noha az Anya alakja egyre nő az ifjú s a felnőtt emlékezésében; egy karácsonyi (ajándékozási) epizód tulajdonképp a regény egészét bevilágítja, az anyai szavak (gondolatok) révén. „Ha valaki semminek nem tud örülni, még percekre sem, az már nem tesz különbséget öröm és bánat között. És ez a legnagyobb rossz, ami emberrel történhet.” Anya korai elvesztése, a szinte idegenként együttélés az apával – a regény első részének meghatározó helyzete. Hogy a folytatásban bejőjön két újabb kulcsszó: a fotográfia és a szeretők.

Az igazi szerelem, Éva, illetve a gyerekkorból származtatott elkötelezettség, a fotográfia, a Zorkijjal és a Leicával, az igazolványképek készítésével egy kis fotóboltban, el egészen a nemzetközi, amerikai meg a hazai kiállítás-sikerkig. A fő kérdés azonban az marad, hogy mit kezd Szabad András a szabadságával. A szerelemben, a minden napokban. Fel tud-e igazán szabadulni a korlátolt szabadság körülményei közt, tud-e igazán, felszabadultan örülni, élni tud-e az anyai intellemmel, vagy végzetesen beleivódott a keserűség, a gyanakvás, a sok rossz emlék. „Ma azt gondolom, van, amit értenem kell, s van, amit nem. Ha az ember se a véletlenben, se az Úristenben nem hisz, akkor muszáj elfogadnia, hogy az okok néha a semmiben lebegnek. Mint tonnás acélgömbök a súlytalanságban. Van, akinek ezt könnyebb elfogadnia, van, akinek Istent. Bár azt hiszem, Istent könnyebb. Istennél erősebb okot még nem találtak semmire. Ezeket a tonnás acélgömböket elég nehéz egy életen át lebegve tartani.” Nos, Szabad András inkább az acélgömbökkel birkózik. Egy korábbi meditációban – amely későbbi dolgokra is utal – „valamiféle meditáló vasmunkás-szerzetesnek” nevezi magát. Legalábbis amikor még (Mélyváron) kalapácsot készített. „És most, hogy apám már nincs, meg nincs Éva sem, meg épp nincs karnyújtásnyira a fényképezőgépem, hiába nézem órákon át a repedt falat, már nem tudok vasporrá válni ahhoz, hogy az ember legyen, valamiképpen lennie kell.”

Bartis kitűnően adagolja, helyezi el ezeket az önmagát értelmező, meditatív passzusokat a történetmesélésbe – előre és visszafelé ugrálva az időben –, de talán a legtöbb újat a párbeszédnek élő voltában, a tördeltségben is eleven-

ségükben, hitelükben nyújtja. Regényhősei (elsősorban az elbeszélő Szabad András) nem félnek a nemegyszer durvának, trágárnak ható szókimondástól, holott a dühkitörések mögött is az érzelem, netán a szeretet-szerelem munkál. Ez még a férfibarátság jeleneiben is előfordul; a nőekkel való viszonyában pedig Szabad András nem ismer gátakat. A narráció nagy nyeresége a bekezdések spáciumokkal történő elválasztása, a folytatás természetessége ugyanakkor, ami a 600 oldalas regényt könnyen olvashatóvá teszi. A különböző oldalak (személyek, érvek) sajátos egyensúlyát teremti meg ezáltal.

Szabad András regényét írja Bartis Attila, de élő alakok valóságos tárházát, történetét mutatja fel közben, az apáét, a szeretőkét, az idős fotográfus Reiszét, a szomszéd öreg grófnőét, a költő barátét, sőt a csak felvillanó epizodistákét. Így lesz mondhatni társadalmi karkép-pé, igazi nagyregénnyé *A vége*. (Hogy minek a „vége”, mire utal a könyvcím, találgathatjuk.) Időben kiterjed a rendszerváltásra, az új kapcsolatok, viszonylatok jelzésére is, bár erre a szerző kevesebb teret-időt fordít, mint a Kádár-rendszer felmutatására (beleértve az Aczél György irodájában lezajló

jelenetet). Bartis Attila nem megy bele politikai vitákba, akár részletesebb leírásokba, arányérzékét megőrzi. Példának idézhetjük (*a Kádár-villa*) című alfejezet néhány mondatát. Szabad András elmegy arra a környékre („Csak hogy lássam, Kádár János kertjében a fákat ugyanúgy tépázza meg a szél, mint a szomszédos kertekét.”), és azt látja, hogy Kádár villája ugyanúgy simul bele a budai hegyoldalba, mint az összes többi. Az írói kommentár: „Tulajdonképpen ez volt a legborzalmasabb. Hogy ott élt valamelyik utcában egy ember, aki rájött, nem rettegéssel kell a világot átítatni. Hanem szürkeséggel. Az sokkal biztonságosabb.”

Sok részlet idézése kíváncozna még ide. Például ahogy az apa megmagyarázza fiának, hogy mi a giccs. Ahogy Bartis – Szabad András szavaival – tulajdonképp a mesterségéről, a fotográfiról közli velünk a lényegét. („A fotográfia nem lát a jövőbe. Meg persze a múltba sem. Egy kép mindössze az a pont, ahol a jövő összeér a múlttal. Ha úgy tetszik: a folyamatos jelen.”) Bartis Attila legutóbbi regényében a múltba és a jelenbe látunk.

Hogy a jövőbe is?

Kántor Lajos

